

Užitek trgovanja

V tem prispevku bom skušala uskladiti interese kulture in ekonomije v zgodbi ženske iz skupine Vezo na Madagaskarju, ki se v odločnem sledenju lastni koristi srečuje z nekaj graje in veliko občudovanja. Namen te zgodbe je, da nas prestavi onkraj substantivističnega stališča, ki vidi nasprotje med kulturo in ekonomijo, in upamo, da bomo preseгли tudi eno od njegovih najbolj vplivnih kritik. To nas bo popeljalo v domeno individualne motivacije, kjer bomo odkrili trg kot vir užitka.

NENY IN TRGOVINA Z RIBAMI

Tistega dne, ko sem odšla iz Betanie, ene od vasi skupine Vezo na zahodni obali Madagaskarja, me je pospremila množica sorodnikov in dobrih prijateljev, oblečenih v najboljša oblačila. Najstarejša oseba, ki me je spremljala, je bila *neny*, ena od mojih dveh posvojitvenih mater, ki je bila tudi pomembna trgovka z ribami. Ko smo prečkali vodni rokav, ki ločuje Betanio od Morondave, je bila *neny* izrazito nemirna, ker bo zamudila tržni dan. Ko smo sedeli v kanuju, ki prevažala ljudi sem in tja prek rokava, je stegovala vrat in kukala v košare rib, ki so se zibale na glavah njenih prijateljic; ko smo izstopili, je stekla pred naš sprevid in počepnila k drugim ženskam, ki so pregledovale nekaj prekajenih rib, ponujenih za previsoko ceno. Ko smo šli mimo drugih trgovk, so začele dražiti *neny*: se mar ne more ustaviti niti za en dan? Je bilo zanjo res preveč, da bi se uprla trgu? Niti tedaj, ko mora pospremiti svojo belo hčerko s primernim blagoslovom in dobrimi željami? *Neny* se je zamejala, vstala in se nam ponovno pridružila.

Neny je ženska srednjih let, poročena, mati petih otrok. Je ena od mnogih vezo žensk, ki glede na svoje zmožnosti in v različni meri trgujejo na trgu v Morondavi. Med mojim zadnjim obiskom se je *neny*, ker ni imela svojih rib za prodajo, popolnoma posvetila zapletenim arbitražnim dejavnostim, ki so obsegale nakupovanje rib na obali, da bi jih prodala na trgu po višji ceni. Njen cilj pri tem ni bil, da bi si nabrala kapital in razširila komercialne dejavnosti, ampak je preprosto upala, da bo ustvarila dovolj dobička za nakup živil za dnevne potrebe družine.

Neny deluje na koncu dolge verige transakcij, ki se začenja daleč stran od tržnice. Zgodaj zjutraj se ženske iz vasi, ki ležijo južno od Morondave, odpravijo od doma s košarami prekašenih in svežih rib. Med premikanjem proti severu srečujejo druge trgovke, ki čakajo ob obali, da bi kupile njihove ribe. Če je kupčija sklenjena, bo nova lastnica najverjetneje ponovno prodala ribe naprej proti severu, pri tem bo rahlo povečala ceno in si tako zagotovila majhen dobiček. To se lahko zgodi več kot enkrat, dokler ribe končno ne dosežejo trga. Čeprav bo večina trgovk prehodila vso razdaljo do tržnice, zato da bi pobrale del plačila in nakupile nekaj živil, si lahko samo ženske kot *neny*, ki živijo le nekaj kilometrov stran od Morondave, privoščijo, da porabijo ves dan za trgovanje na tržnici.

Čas je odločilni dejavnik pri organizaciji trgovine z ribami. Zaradi pomanjkanja časa in fleksibilnosti so ženske, ki živijo dlje od Morondave, pripravljene prodajati po nižji ceni, kot jo ribe na koncu dosežejo. Po drugi strani pa *neny* doživlja svoj zaslužek kot neposredno posledico trdega dela: dolge ure sedi na vročini, pogosto lačna in žejna, domov se vrača pozno zvečer, utrujena, z rokami in obleko, ki smrdijo po ribah.

Vendar trgovina z ribami ni zgolj stvar časa in trdega dela, ampak zajema tudi tveganja. Trgovina je tvegana, ker so ribe hitro pokvarljivo blago in ker sta ponudba in povpraševanje izjemno nestanovitna. Oba vira tveganja sta izven trgovkinega nadzora, zato večšo trgovko opredeljuje njena sposobnost, da zazna tiste transakcije, ki bi lahko izničile njen zaslužek, in se jim izogne.

Predvsem mora biti trgovka sposobna, da oceni kvaliteto in količino rib, ki jih namerala kupiti. Pri tem rib ne sme kaj dosti prijemat, da jih ne bi poškodovala. Ženske, ki počepajo okrog košar z ribami, sicer klepetajo in se šalijo, vendar ne morejo skriti, kaj zares počnejo: preračunavajo, koliko rib imajo pred sabo, kakšne kvalitete so, kakšno ceno bodo dosegle na trgu in kako dolgo bo trajalo, da jih bodo prodale.

V enaki meri je uspeh odvisen tudi od zmožnosti trgovke, da predvidi ponudbo in povpraševanje na tržnici. Prva stvar, ki jo zjutraj naredi *neny*, je preiskovanje odtisov stopal ljudi, ki so namenjeni na tržnico. Prepozna lahko odtise stopal večine drugih trgovk (celo, če

imajo obute natikače), to ji da predstav, koliko rib je tisto jutro že odšlo mimo. Ve, kakšno je bilo vreme, in tako lahko napravi grobo oceno velikosti ulova prejšnjega dne. Temu doda drobce informacij, ki se širijo ob obali - naj bo posadka japonske ribiške ladje, ki je zamenjala deset košar rib za živo kozo doli v Antisabu ali pogreb v Begameli, ki bi lahko zadržal nekaj rednih trgovk, da tistega dne ne bi prišle na trg.

Skratka, *nenyjina* naloga je, da predvidi prihodnost tako dobro, kot le more. Ko sem opazovala njene dejavnosti na obali, sem se zavedela, da bi z nekaj kontekstualnimi popravki *neny* precej dobro ustrezala Simmelovemu prikazu konkurence na trgu, kjer "neštetokrat konkurenca doseže to, kar ponavadi uspe edino ljubezni: prerokovati najbolj notranje želje drugega. ... Nasprotna napetost z njegovim [sic] konkurentom izostri poslovneževo [sic] občutljivost za namere

javnosti, celo do točke jasnovidnosti." (Simmel, 1955, citirano v Hirschman, 1982: 1472)

Neny mogoče ni jasnovidka; je pa bistra, občutljiva in napeta. Pravzaprav je prav taka kot "pravi podjetnik", ki ga opisuje Kirzner (1973), čigar glavna značilnost je čuječnost: sposobnost videnja in povečana občutljivost za odkrivanje novih priložnosti za ustvarjanje dobička. Prav njena čuječnost (razpoznavna v živahnih gibih, napeti drži, preiskujočih očeh, njeni nepopustljivi koncentraciji, celo kadar se pretvarja, da ni pozorna) ji omogoča, da je tako uspešna trgovka.

"NE LJUBI SE JI BITI POROČENA"

Na začetku mojega zadnjega obiska mi je *neny* opravičujoče rekla, da naj raje živim v hiši njenega brata kot pri njej. Razlago, ki jo je ponudila, so velikokrat obsojajoče ponovile tudi

druge ženske. Skoraj vsak dan, so mi rekle, se je *neny* vrnila s tržnice, potem ko se je že stemnilo (*mimpoly mantoñaly*); ko so vsi že pojedli in so počivali zunaj, se je ogenj v *neny*ini kuhinji šele prižgal (*ketsiky mantoñaly*); skratka, njeno ravnanje s stvarmi v hiši, posebno v kuhinji, je bilo precej nesprejemljivo (*tsey mety*). Medtem ko niti za *neny* ni bilo dvoma, da je bilo življenje v njeni hiši neprimerno zame, so te ženske menile, da ni bilo več primerno niti za *neny*inega moža, za njeni dve hčerki in sina in za njenega vnuka.

Zakaj se je *neny* tako obnašala? Njena lastna razlaga je bila preprosta: na trgu je ostala dolgo zato, da bi zaslužila več denarja. Tako se je potem, ko je prodala ribe, ki jih je kupila zjutraj, ozrla za še več ribami. Te je najverjetneje kupovala od tistih trgovk, ki so se, v nasprotju z njo, želele vrniti domov še pred temo. Poudariti moram, da so te kupčije v zadnjem trenutku obenem skrajno tvegane in potencialno zelo dobičkonosne. Čeprav mi je *neny* povedala, kako pomembno je, da se trgovka upre skušnjavi nakupovanja, kadar je tveganje preveliko, domnevam, da je pogosto pozabila na svojo lastno modrost. Videti je bilo, da je bila večinoma sposobna izpeljati kupčijo do konca, a včasih ji ni uspelo in tedaj je izgubila nekaj dobička, ki ga je ustvarila čez dan.

*Neny*ini sorodniki ji niso zamerili želje, da bi povečala dobiček; očitali pa so ji očitno nezmožnost, da bi se *ustavila* in tako dosegla tisto, kar je veljalo za pravšnje ravnotežje med ustvarjanjem denarja in skrbjo za družino. Podobno pomanjkanje ravnotežja je prišlo do izraza tudi takrat, ko me je pospremila na letališče in so jo druge ženske zbadale, ker ji ni uspelo, da bi svojo belo hčerko postavila pred trgovanje. Tako kot konference za deloholičnega akademika, je trgovanje za *neny* postalo zasvojenost, izgubila je vsakršen občutek za razmerja. Ob neki priložnosti je nekdo izrazil domnevo, da se je *neny* obnašala tako, kot se je, ker “*se ji ne da biti poročena*” (*tsey mahefa manambaly*). Ker sem poznala *neny* in njene ga precej letargičnega in zamerljivega moža, je bila razlaga videti kar smiselna.

75 - Vezi pripravljajo ribe za prodajo

STROŠKI IN KORISTI

Kakršenkoli je že bil razlog, zaradi katerega je *neny* ravnala tako, kot je, je pomemben vidik njene zgodbe, da so jo zaradi vedenja kritizirali. Te kritike bi zlahka brali substantivistično, tako da bi se zaklinjali na podobo trga kot razgrajevalca družbenih odnosov in prostora svobodnega sledenja lastnim interesom, torej trga kot nasprotja “*moralni ekonomiji*” skupine Vezo. Po tem scenariju, ki

priklicuje substantivistično predpostavko obstoja radikalno različnih ekonomskih mentalitet, bi ženske, ki so kritizirale *neny*, vzdrževale Kulturo (z velikim K) nasproti grozotam (zlu, grehom) maksimalizacije, kjer bi se bila *neny* prisiljena soočiti s svojim nesocialnim vedenjem z marginalizacijo in grajo.

Vendar je ta scenarij popolnoma neprimeren. Kajti zgodba ima še drugo plat, ki razkriva *nenyjine* nesporne dosežke prav na *kulturnem in moralnem* področju identitete *Vezo*. Na drugem mestu (cf. Astuti, 1995) sem na dolgo razpravljala o naravi *vezovstva*, kjer sem pokazala, da ne gre za zasidrano stanje obstoja, v katerega se ljudje rodijo, ampak za način delovanja, ki ga ljudje izvajajo v sedanosti in ki jih dela pripadnike skupine *Vezo* znotraj konteksta in možnosti. Za ljudi skupine *Vezo* je to kar *delajo* (jadranje, ribarjenje, trgovanje z ribami, plavanje in tako naprej) tisto, kar jih ustvarja za to, kar so.

Na tem ozadju nas ne more presenetiti, da je *neny* soglasno sprejeta in cenjena kot "*zelo vezo ženska*" (*Vezo mare ampela io*). Kajti trgovanje z ribami je ena od stvari, ki ljudi dela za *Vezo* (*mahavezo*) in *neny* je po zaslugi različnih izpiljenih spretnosti in svoje zasvojenosti prav posebno dobra pri tem. Ampak to še ni vse. Vsaj v očeh njenih prijateljic (a tudi v očeh nekaterih moških) je *neny* "*zelo Vezo*" zato, ker je, po zaslugi svojih spretnosti in intenzivnosti trgovanja, učinkovito prevzela nadzor nad svojim gospodinjstvom. Potemtakem je živ primer prototipske *vezovske* ženske, tiste, ki odloča o vsem (*ampela Vezo manao decision*). In tako so tiste ženske, ki so kritizirale *neny*, ker je ostajala predolgo na tržnici, v enaki meri izražale občudovanje do nje, ker je "*postala kot moški*" (*manahaky johary ampela io*). Pri tem ima nemajhen delež zaslug njena predanost trgovini.

Medtem ko je *nenyjina* zgodba zapletena z nasprotji (njene ekonomske dejavnosti so vir kritike in občudovanja) to za substantivistično zgodbo ne velja: ne uspe ji upoštevati kompleksnosti *nenyjinega* obnašanja na tržnici in izven nje.

Nadaljnji razlog, zaradi katerega substantivistična zgodba ni primerna, je, da zlahka prikrje pomembne *razlike* med protagonistami. Vzemimo *Nikyjin* primer. *Niky* je ena od *nenyjinih* hčera; pred nekaj leti se je poročila in se preselila k sorodnikom po moževi strani, večkrat je zanosila, toda dotlej še nobenkrat ni donosila. *Niny* pogosto trguje v *nenyjini* družbi in pogosto se vrača s tržnice prav tako pozno kot *neny*. Toda zaradi njene starosti in nedvomno tudi zaradi njene neplodnosti velja njeno vedenje za veliko bolj graje vredno kot *nenyjino*. V njenem primeru je konflikt med trgom in zakonskim stanom obsojen mnogo ostreje.

Nikyjin primer razkriva, da je stopnja *nenyjine* udeležbe v trgovanju možna predvsem po zaslugi posebnega strukturnega položaja (njene starosti, starosti njenih otrok, značaja njene- ga moža). Vendar kaže tudi, da *nenyjini* družbeni položaj določa značaj moralnih očitkov: preprosto povedano, *neny* si glede na starost svojih otrok lahko veliko lažje kot mlada ženska brez otrok privoščiči, da prelomi družinska pravila in ne upošteva zakonskih vrednot.

Drugačno moralno vrednotenje *Nikyjine* in *nenyjine* vpletenosti v trgovanje vpeljuje novo razsežnost v našo zgodbo. Razvidno je, da *neny* ni soočena z absolutnimi kulturnimi normami in vrednotami, ki bi same po sebi in same od sebe omejevale zasledovanje lastnega interesa. Namesto tega je soočena z določenimi *stroški* (z utrujenostjo, s slabim zdravjem,

s kritikami, ki jih proti njej usmerjajo ženske sorodnice, z nejevoljo svojega moža) in z določenimi *koristmi* (z dobičkom, neodvisnostjo, s kulturno konstrukcijo svojega vezovstva, s potrditvijo svoje moškosti).

Referenčni okvir za ocenjevanje žrtev in koristi je specifičen glede na *nenjino* osebno zgodovino (starost, otroke, moža) in, bolj splošno, glede na socialni in kulturni kontekst, znotraj katerega *neny* deluje (narava vezovske identitete, družinska pravila in zakonske vrednote). Potemtakem je mogoče najti zrno resnice v substantivističnem ukvarjanju z načinom, na katerega kulturne norme vplivajo na sledenje lastnemu interesu in ga omejujejo - zadeva, ki bi jo mimogrede in brez oklevanja sprejeli številni institucionalistični ekonomisti. Težava s substantivističnim scenarijem je, da dovoljuje le en konec: individualno delovanje je tako vtisnjeno v družbene odnose in kulturne norme so ponotranjene do take stopnje, da Kultura (z velikim K) vedno zmaga na račun individualnega lastnega interesa (v kolikor je lastni interes lahko artikuliran). Kar se v tem scenariju izgubi, je nenehno trenje, ki je stvar pogajanj, med stroški in koristmi, povezanimi s sledenjem lastnemu interesu - zares pomembna izguba, glede na to, da prav to trenje v veliki meri napolnjuje *nenjino* življenje, ki je prav zato tako razburkano.

76 - Utrinki s tržnic

77 - Utrinki s tržnic

78 - Utrinki s tržnic

NEWY IN TRANSCENDENČNI RED

Substantivistična teorija, ki sem jo kritizirala, je bila seveda preizpraševana že velikokrat prej. Appadurai (1986), na primer, je nastopil proti pretirani dualistični drži, običajni za antropologijo, ki je ustvarila razcepe, kot so "mi" in "oni", blago in darilo, lastni interes in moralnost, tržna menjava in recipročnost in številne druge permutacije tega. Appadurai meni, da bi se morali usmeriti v "vračanje kulturne dimenzije družbam, ki so preveč pogosto predstavljene preprosto kot ekonomije z veliko začetnico, in v vračanje preračunljive razsežnosti

družbam, ki so prepogosto preprosto prikazane kot solidarnostne z malo začetnico." (Appadurai, 1986: 12). V zvezi z drugo nalogo sta Parry in Bloch uredila zbornik *Denar in morala menjave* (*Money and Morality of Exchange*, 1989), ki je zelo verjetno eden najbolj vplivnih prispevkov v zadnjih letih.

Parryjev in Blochov *Uvod* neposredno izpodbija substantivistično stališče, da v predkapitalističnem svetu ni prostora za moškega, ki bi želel pridobiti čim več, ali žensko, ki bi sledila lastnim interesom. Etnografski material, predstavljen v knjigi, dokazuje, da je substantivistična dihotomija med "nami" in "njimi" popolnoma zgrešena, ker se "oni" (Fidžijci, Malajci, Merina in tako dalje) sistematično lotevajo individualističnih, preračunljivih aktivnosti in sledijo svojim interesom, ne da bi s tem izzvali kulturno katastrofo, ki jo pričakujejo, se je bojijo in si jo vendarle želijo substantivisti. Poleg tega

isti etnografski material kaže, da je to, kar imajo substantivisti za odločilno razliko med dvema različnima družbama, pravzaprav odločilna razlika med dvema različnima transakcijskima ureditvama *znotraj ene* in iste družbe: ena je povezana s kratkoročnim individualnim tekmovanjem, druga pa z reprodukcijo dolgoročnega družbenega in kozmičnega reda.

Parry in Bloch sta naredila veliko, da bi vrnila preračunljivo razsežnost družbam, ki jim je bil zanikan sam obstoj individualnega lastnega interesa. S tem sta ustvarila nekaj analitičnega prostora, v katerega je mogoče umestiti ribjo trgovko, kot je *neny*. Vendar se mi zdi, da ta prostor še vedno ni dovolj velik, in sicer iz dveh razlogov.

Parry in Bloch sicer priznavata sfero kratkoročnih pridobitnih dejavnosti, ki sledijo lastnim interesom, vendar se potem usmerita drugam: njun teoretski interes ne leži v kratkoročnem transakcijskem redu samem po sebi, ampak ju zanima, kako se prehodni svet na lastem interesu temelječe individualne dejavnosti preoblikuje v dolgoročno reprodukcijo družbenega reda. Lahko bi trdili, da je taka odločitev modra, ker usmerja naše napore na področje dolgoročnega transakcijskega reda, za katerega analizo smo antropologi najbolj primerni. Z drugimi besedami, lahko se odločimo, da je najbolje prepustiti analizo kratkoročne transakcijske ureditve, ki maksimalizira lastni interes, ekonomistom, ki nedvomno bolje opravljajo ekonomske raziskave kot antropologi. Vendar bi taka strategija pomenila umik iz področja, na katerem lahko antropologi zares doprinesemo pomemben prispevek prav po zaslugi tiste vrste pričevanj, za katerih zbiranje smo izvežbani.

Antropologova analiza kratkoročne transakcijske ureditve se verjetno ne bi zelo razlikovala od ekonomistove. Vendar je ekonomija znanost "*ceteris paribus*": ob upoštevanju nekaterih nagnjenj in preferenc, na podlagi katerih ekonomist ne izreka svojega mnenja, je mogoče vedenjske vzorce na trgu racionalno razložiti. Zadovoljiva razlaga nenyjinega vedenja mora gotovo vsebovati razumevanje kompleksnega računa stroškov in koristi (to bi ekonomist imenoval funkcija koristnosti), ki so vsebovane v njenih dejavnostih na trgu in izven njega. Kot sem tukaj dokazovala, nas to popelje v dobro uveljavljene domene analize antropologije, kot so sorodstvo in družinski odnosi, življenjski cikel, vloge spolov, identitete in seveda obrekovanja.

Ne trdim, da bo "*kulturni*" pristop razkril drugačen red (neekonomske) racionalnosti. Namesto tega se moramo, da bi se pomaknili onkraj substantivistične trditve o drugačni ekonomski mentaliteti in za vrnitev pomembne vloge kratkoročnemu transakcijskemu redu pri analizi, osvoboditi naše "*omejene definicije ekonomskega interesa*" (Bordieu, 1977: 177), ki je, kot je pokazal Hirschman (1977), zakoreninjena v brezpogojni in poljubni ločitvi med "*strastmi*" in "*interesi*", lastni evropskim intelektualnim tradicijam. In da bi to videli - kot je rekel Bordieu (1977: 176), se praksa nikoli ne preneha prilagajati ekonomskemu preračunavanju (lovljenju ravnotežja med stroški in koristmi) -, moramo razširiti pojma stroškov in koristi tako, da bosta vsebovala, kot je predlagal Bordieu, tudi "*spodbudne besede* in *nasmeh, stiske rok in skomige ramen, pohvale in pozornost, izzivanja in žalitve, spoštovanje in časti, moč in zadovoljstvo, obrekovanje in znanstveno informacijo, ugled in priznanje*" (Bordieu, 1977: 178). Dodamo jim lahko utrujenost in slabo zdravje, kritiko in nezadovoljstvo, neodvisnost in priznanje vezovstva, in, kot bomo videli, tudi vznemirjenje spuščanja v tveganje in čisti užitek v igri trgovanja.

Skratka, glede na to, da moramo ustvariti pomemben prispevek k preučevanju kratkoročnih transakcijskih ureditev, je težava s Parryjevim in Blochovim pristopom v tem, da nas spodbuja, naj o tem rečemo premalo. Torej nas spodbuja, naj rečemo veliko preveč o transcendentnem redu.

Iz vidika transcendentnega reda je kratkoročno prizadevanje preračunljivih posameznikov povsem nepomembno. Na koncu šteje le, da so te neznatne trgovske aktivnosti na neki točki *preoblikovane* v dolgoročni transakcijski red. Družbe pridobitniških, tekmovalnih in na lastnem interesu temelječih dejavnosti ne dojemajo kot nemoralne ali celo grešne same po sebi: namesto tega izzovejo najstrožjo grajo, kadar posameznikova vpletenost v kratkoročni krog postane sama sebi namen in ni več podrejena in spremenjena v reproduciranje transcendentnega reda (Parry in Bloch, 1989: 26–27). Glede na to analizo se zdi, da transcendentni red vedno zmaga z nadzorovanjem, če ne popolnim motiviranjem, vedênja ljudi.

80 - Kikirikjevo maslo

Po svoje ta argument precej dobro velja za skupino Vezo na splošno in za *neny* posebej. Za skupino Vezo je razlika med dvema transakcijskima redoma načrtana med dejavnostjo skrbi zase v nasprotju s skrbjo za prednike. V prvem primeru se bahajo z nezmožnostjo, da bi prihranili in načrtovali v naprej, s pomanjkanjem modrosti in s kratkoročno naravnostjo; v drugem primeru grajajo drug drugega zaradi nespametnosti in pritiskajo na druge, naj shranjujejo in načrtujejo, da bodo nabrali dovolj denarja za izgradnjo novih grobov za prednike. Vsekakor je *neny* prava mojstrica, kadar pride do grajanja in pridiganja o varčevanju. Ko je njena družina gradila predniški grob, je preživljala svoj čas tako, da je oštevala ljudi, ker so razsipali denar za dobro hrano, namesto da bi ga prihranili za nakup opek in barve. Nenehno je opominjala ljudi, da njihove kratkoročne pridobitne individualistične dejavnosti na morju in na trgu ne morejo postati same sebi namen, ampak morajo biti spremenjene v ustvarjanje in reprodukcijo reda prednikov.

81 - "Grand Marché" v Bobu Dioulasso

Toda *neny*, kot smo videli, ni le najstarejša, najmodrejša in včasih najbolj v bes spravlajoče vestna družinska članica, ki jo skrbi, da njeni sorodniki ne bodo pripravljani brzdati lastnih interesov, da bi lahko izkazali spoštovanje prednikom. *Neny* je tudi spretna, živahna in uspešna trgovka, ki jo lahko trgovanje tako popolnoma prevzame, da pozabi na moža, otroke in belo hčerko ter domnevam, da celo na prednike; lahko jo grajajo zaradi tega, toda ko je na tržnici, *neny* pozabi tudi na te kritike. V teh trenutkih

ostre osredotočenosti, ko njeno srce močno razbija, se zdi, da je *neny* zmožna preseči transcendentni red in ga premagati, tako da ustvari svet, ki je prav tako fantastičen kot svet njenih prednikov, v katerem ni nikogaršnja žena, niti sestra ali mati, ampak zgolj spretna, živahna in preračunljiva trgovka z ribami.

S priznanjem, da je lahko tako, vpeljemo bistven, toda zlahka prezrt vidik *nenyjinega* individualističnega sledenja lastni koristi: dejstvo, da *neny* pri tem neznansko uživa.

UŽITEK TRGOVANJA

Res je, da *neny* najbrž ne bi nikoli priznala, da *uživa* v trgovanju. Ko se vrne s tržnice, se pritožuje nad utrujenostjo, slabim zdravjem, soncem in vročino in opominja poslušalce (moža, dve hčerki, sina in vnuka), da tako trdo dela v njihovo dobro. Toda ko sem jo napeljala, da je govorila o tem, kar dela na tržnici, in ko je pretresala svoje dosežke in zapletene trgovske načrte s prijateljicami in sorodniki, bi bilo težko zgrešiti razburjenje v njenem glasu in lesk v njenih očeh.

Veliko je bilo napisanega o “socialnih aspektih” tržnic v Afriki in drugod. Najbolj znano je delo Bohannana in Daltona, ki sta priskrbela seznam najpomembnejših neekonomskih funkcij tržnic na afriški celini (Bohannan in Dalton, 1962: 15–19); vključeval je tržnice kot točke za razglašanje informacij, prostore za srečevanje prijateljev in sorodnikov in za izmenjavo novic in govoric ter tudi priložnosti za iskanje spolnih partnerjev. V tem substantivističnem tonu so “socialni aspekti” tržnice in zadovoljitve, ki izhajajo iz klepetanja, opravljanja, izmenjave novic in pogledov, priklicani zato, da bi nas spomnili, da v družbah, kjer tržni princip deluje le na obrobju, tržna menjava ni zvedljiva na čisto ustvarjanje dobička in zasledovanje lastnega interesa.

Vendar bi v nasprotju s substantivistično zdravo pametjo rada predočila, da čeprav *neny* nedvomno uživa v neekonomskih vidikih, povezanih z morondavsko tržnico (če nič drugega, je družba sotrgovk prijetnejša od družbe njenega moža), je tisto, v čemer *zares* najbolj uživa, čisto neoklasicistično maksimaliziranje profita, kar se tiče ciljev in sredstev.

Neny potrebuje zaslužek; predvsem zaradi tega trguje. Toda videti je, da *rada* ustvarja zaslužek, saj najde v trgovski dejavnosti enak globok vir ugodja in vznemirjenja, kot ga je Gell (1992) pripisal trgovcem na bazarju v Indiji. Kot pravi Gell, “je trgovanje v nekem smislu nujno, skoraj po definiciji, vir subjektivne zadovoljitve, saj trgovati pomeni prejeti blago večje vrednosti v zameno za blago manjše vrednosti. To je sreča.” (Gell, 1992: 149). *Neny* nikoli ne izrazi svoje sreče v toliko besedah; toda njeno zadovoljstvo je očitno, ko se, po končanem dnevu, ki ga je preživela na tržnici, vrne s košaro, polno riža, mesa, kave in sladkornega trsa, in se nameni dati napotke svoji najstarejši hčeri, kaj naj skuha za večerjo. *Neny* ustvarja dobiček, dobro jé, ima

nadzor nad stvarmi in to ji je všeč.

Vendar je v igri še en element, ki se nanaša na posebna sredstva, ki jih uporablja *neny*, da doseže svoje namene. Že prej sem opozorila na veščine, ki jih obvladuje, na nepopustljivo koncentracijo in živahnost, s katerima se sooča z intelektualnim izzivom, kako predvideti in nadzorovati kompleksno vrsto spremenljivk (vreme, pogrebi, odtisi stopal, japonske ribiške ladje) in oceniti potencialne dobičke in izgube. Vsak dan na obali in na tržnici *neny* usmeri svoj um v to igro ugibanj, si zamišlja nove scenarije, raziskuje nove možnosti in išče nove rešitve. To ugibanje, zamišljanje in raziskovanje je tisto, kar je za *neny* tako prijetno in kar jo tako prevzame. V tistih redkih trenutkih, ko sem jo lahko našla pri počivanju pred hišo, se ni mogla domisliti nobenega boljšega

82 - Prodaja vode

načina, da bi nas zabavala, kot da je pripovedovala, kako je prejšnji dan predvidela porast cen, poceni kupila sveže ribe in jih prekadila, ter jih naslednjega dne prodala z velikim dobičkom. Bila je očitno zadovoljna s svojim praktičnim dosežkom, toda jasno je bilo tudi, da je iz preračunavanj, napetosti in moči njene domišljije izhajalo tudi nekoliko bolj razredčeno *estetsko* zadovoljstvo.

Izziv, s katerim je *neny* soočena na trgu, ni zgolj intelektualen. Dnevi ji potekajo v sprejemanju tveganj, ki so sicer skrbno ocenjena, in če je nujno, omejena, a zato nič manj neizogibna. Prav to daje trgovanju z ribami vznemirljivost in zaradi tega je videti, da udeleženke prevzame v veliko večji meri kot, na primer, pogosto zaspane in umirjene prodajalce riža. Ne le, da tveganje ljudi ohranja živahne, ampak tudi ustvarja pričakovanje uspeha, ki nikoli ni samoumeven, zato je toliko bolj razveseljiv, če ga uspe doseči. Čeprav je *neny* vsak dan sledila podobni rutini, je imela vendarle vsak dan kaj novega povedati; namesto da bi poudarjala rutino, je izbrala izpostavljanje različnosti, priložnosti, sprememb v strategiji in rezultatov. Vsakodnevno vznemirjenje pri razbiranju situacije, izpeljavi načrta in izkoriščanju novega okolja je potemtakem centralno za *nenyjin estetski* užitek v trgovanju.

Užitek, ki za *neny* izhaja iz trgovanja, od lepote čiste konkurence in abstraktnega računanja dalje, nam pove nekaj, kar je odločilnega pomena za njeno motivacijo in dokončno razloži njeno vedênje. Kajti intenzivnost, s katero se *neny* posveča trgovanju, z dodatnimi urami, ki jih zvečer porabi na tržnici, je gotovo izraz iskanjažitka: v osnovi pri tem ne gre za užitek pri ustvarjanju dodatnega kupčka denarja, ampak prej za užitek zamišljanja in predvidevanja ter preizkušanja novih poti.

Prevedla Sarah Lunaček

LITERATURA

- APPADURAI, ARJUN (1986): Introduction: Commodities and the Politics of Value. V: Apparudai, Arjun (ur.), *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ASTUTI, RITA (1995): *People of the Sea. Identity and Descent among the vezo of Madagascar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BOHANAN, PAUL in DALTON, GEORGE (ur.) (1962): *Markets in Africa*. Evanston: Northwestern University Press.
- BORDIEU, PIERRE (1977): *Outline of a theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GELL, ALFRED (1982): The Market Wheel. Symbolic aspects of an Indian tribal Market. V: *Man*, št. 17 (3): 470–491
- HIRSCHMAN, ALBERT O. (1977): *The Passions and the interests. Political arguments for capitalism before its triumph*. Princeton; Princeton University Press.
- KIRZNER, ISRAEL (1973): *Competition and Entrepreneurship*. Chicago: University of Chicago Press.
- PARRY, JONATHAN in BLOCH, MAURICE (1989): *Money and the Morality of Exchange*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SIMMEL, GEORG (1955): *Conflict and the web of Group Affiliations*. Glencoe, IL: The Free Press.